

KİTAP TAHLİLİ

Dr. Cevat GERAY

PLANNING AND COMMUNITY APPEARANCE, (Editörleri: Henry FAGIN ve Robert C. WEINBERG) Regional Plan Association, New York: 1958. Sayfa sayısı: 150 + viii.

Meskûn toplulukların, içinde yaşayanların huzur ve refahını sağlayacak şekilde düzenli gelişmesi için uygulanan çeşitli imar ve inşaat kontrolleri arasında, estetik mülâhazalarla bazı memleketlerde birtakım mimarî kontroller de yer almaktadır. Şehir estetiği alanında nasıl bir kontrol uygulanabileceği konusu, Amerikan Şehircileri Enstitüsü ile Amerikan Mimarları Enstitüsünün kurdukları müşterek bir komisyon tarafından geniş bir incelemeye tâbi tutulmuştur.

New York'taki Bölge Plânı Derneği'nin de işbirliğiyle 1953 ve 1957 yılları arasında yürütülen bu komisyon çalışması hakkındaki rapor, tanınmış şehircilerden Mr. H. Fagin ve Prof. R. C. Weinberg'in editörlüğü altında hazırlanarak «Planning and Community Appearance» (Plânlama ve Meskûn Toplulukların Görünüşü) adlı bir kitap halinde yayınlanmıştır.

Beş ana bölümle bir de bibliyografyadan müteşekkil olan raporun girişinde şehirlerin çirkinliği hakkında genel bazı müşahedeler belirtildikten sonra, şehirlerin estetik bakımdan istenilen şekilde gelişmeleri için şimdiye kadar uygulanan kontroller özetlenmekte, komisyonun tavsiyeleri ana hatlarıyla verilmektedir.

Birinci bölüm, estetik kontrolün dayandığı temel ilkelere ve bunun için gerekli plân ve programlara ayrılmıştır. Estetik kontrolün esasını teşkil eden temel görüş ile altı temel ilke açıklandıktan sonra, bu kontrolün daha iyi bir şekilde sağlanabilmesi için bunun bir nevi estetik-mimarî plâna ve programa bağlanması tavsiye olunmaktadır. Aynı bölümde mimarî kontrolü uygulayacak kurulların bünye, yetki ve çalışma usulleri belirtilmekte, bunu destekler mahiyetteki hukukî, malî ve diğer teşvik edici, zorlayıcı yetkiler gözden geçirilmektedir.

Raporun ikinci bölümü estetik kontrole esas olacak olan «estetik - mimarî plân» ve «program» ın yapılması konusundaki komisyon görüşlerini biraraya toplamaktadır. Estetik plân yapılma- dan evvelki tetkik ve araştırma, plânın bilfiil yapılması, plânın uygulanması için gerekli program, plân ve programın tasdiki, plân ve programın unsurları konuları da aynı bölümde yer alıyor.

Üçüncü bölümün konusu, Amerika'da ve diğer memleketlerde yürürlükte bulunan estetik kontrol nizamlarıdır. Mevzuat, güdü- len hedefler, estetik kontrolü yürüten makamlar ve halihazır kon- trollerin analizi olmak üzere üç ana grupta incelenmekte, özel- likle Almanya ve İngiltere'den örnekler verilmektedir. Özel bazı şehir kesimlerinde uygulanan kontroller, hükümet merkezlerinin özel durumları gözden geçirildikten sonra, statükonun muhafaza- sı, binaların birbirine benzemesi veya benzememesi şeklindeki key- fî mahiyetteki kontroller bu bölümde ayrıca ele alınmaktadır.

Özellikle Amerika'daki hukukî anlayışın gelişmesini veciz bir şekilde özetliyen dördüncü bölüm, Albert S. Bard'ın **Aesthetics and City Planning** (Estetik ve Şehir Plânlaması) adlı broşürünün aynen ve tamamen iktibasıdır. Bu bölümü Amerikan Yüksek Mah- kemesinin ve eyâlet yüksek mahkemelerinin verdikleri estetik kontrolü meşru gösteren bazı örnek kararları ihtiva etmekte, bu yoldaki müspet gelişmeyi kaydetmektedir.

Beşinci bölüm, üçüncü bölümün bir nevi tekrarı gibidir. Yü- rürlükteki mevzuat ile mahkeme kararları tasnifli bir şekilde bu bölümde yer almaktadır. Bölümün birinci kesimi hedefleri ve kıstasları belirten mevzuat ve kararları kapsamaktadır. İkinci Ke- simde bütün beldeyi kapsayan estetik nizamlar ile beldenin bir kesimine veya belli kesimlerine inhisar eden kontroller iki ayrı grup halinde ele alınmakta, İngiltere, Fransa ve Almanya'dan örne- ler verilmektedir. Bölümün üçüncü kesimi bu kontrollerin yürütül- mesi konusuna ayrılmıştır. Dördüncü kesim ise, mahkeme karar- larından alınmış parçaları ihtiva etmektedir.

Raporun sonuna konuyla ilgili yayınlara ait seçme ve bibliyog- rafia da eklenmiştir.

Eser, mimarlıkla ilgili olanlar kadar şehir plânlamasının ida- rî ve hukukî yönleriyle meşgul olanlar için de tavsiyeye değer.

BİR OLAYIN HİKÂYESİ, *Yazan: Muzaffer AKALIN, İstanbul: 1961 Sayfa sayısı: 76.*

Yazar, 76 sayfadan ibaret olan bu küçük hacimli eserinde, kendi başından geçen ve halk efkârında geniş yankılar uyandırmış bulunan bir olayı, kronolojik bir sıra içinde, delil ve belgeleriyle tarafsız şekilde anlatmaktadır. Belediye muhtariyeti bakımından idare hukuku ve mahallî idarelerle ilgilenenler için ilgi çekici bir örnek olayı konu edinen eser, demokratik hayatımız yönünden de değerli bir belge teşkil eder mahiyettedir.

Eserin konu edindiği olay kısaca şöyle özetlenebilir :

14 Mayıs 1950 seçimlerini müteakip iktidara gelen partice teşkil edilen hükümet, 5 Haziran 1950 de, yeni cumhurbaşkanının kendi resimlerinin devlet dairelerine asılmasını malî yükü bakımından istemediği, fakat Cumhuriyetin kurucusu sıfatıyla Atatürk'ün portresinin şimdiye kadar olduğu gibi asılı bulundurulmasını arzu ettiği, bu teklif ve arzularının yerinde görüldüğü yolunda bir karar alır.

Aynı yıl Eylül ayında yapılan seçimleri müteakip muhalefet partisine mensup üyelerden kurulan Malatya Belediye Meclisi valinin ısrarlarına rağmen cumhurbaşkanı bulunduğu sırada asılmış bulunan İnönü'nün resmini belediye dairesinden indirmez, bunu ayrıca karar altına alır.

Belediyenin bu kararına karşı herhangi bir kanun yoluna başvurmaksızın vali, jandarma zoruyla, Bakanlığın emri üzerine resmi aşağı indirtir. Tahkikat açıldığından bahisle, yine Bakanlığın emriyle, belediye başkanı işten el çektirilir ve yerine valilikçe uygun görülen bir başkan vekili tayin edilir. İşten el çektirme işleminin aleyhine belediye başkanı valilik ve bakanlık nezdinde itirazda bulunursa da müspet bir sonuç alamaz, Danıştay'a başvurur. Danıştay 6. Dairesi, işten el çektirme işleminin «geçici, nüfuz ve etkisi kovuşturma sonunda karar mercilerince verilecek kararların sonucuna bağlı» bulunduğundan idarî dâva yolu ile tetkik edilecek muamele ve kararlardan olmadığı içtihadında bulunarak kendisini yetkili görmez.

İçişleri Bakanlığınca gönderilen Mülkiye Müfettişleri tarafından yapılan soruşturma sonunda suçlu görülen yeni ve bir evvelki belediye başkanlarının «lüzumu muhakemesine» karar verilmesi talep edilirse de, Danıştay 2. Dairesi, sorumlu bir halleri görülme-

diğinden «men'i muhakeme» lerine karar verir. Valilik, 2. Dairenin bu kararına itiraz eder. Bu arada Bakanlar Kurulu da, 5 Haziran 1950 tarihli kararının «Atatürk'ü istihlâf edenlerin resimlerinin resmî dairelerde bulundurulmaması gayesini sarahatle belirttiğini» tavzih etmek üzere aldığı 23. Aralık, 1950 tarihli bir kararla, Danıştay Genel Kurulu'nun kararına tesir edebilecek bir davranışta bulunur. Fakat Danıştay Genel Kurulu valiliğin itirazını reddeder.

İçişleri Bakanlığı, Danıştay Genel Kurulu kararını hiçe sayarak, henüz memuriyetinin tasdik süresi dolmadan Bakanlar Kurulu kararını yerine getirmeyen belediye başkanının işten elçektirilmiş bulunmasını belediye başkanlığının tasdik edilmediği, bilâkis reddedilmiş olduğu şeklinde mütalâa ederek yeniden başkan seçimi yapılmasını emreder. Malatya Belediye Meclisi, aksi görüşte olduğundan işten elçektirilen ve sonradan en yüksek idare mahkemesince sorumsuzluğu tespit edilen belediye başkanının yerine bir başkasının seçilmesine mahal bulunmadığını kararlaştırır.

«Bakanlar Kurulunun kararına aykırı olarak İnönü resminin belediyede asılı kalmasını karara bağliyerek siyasî bir karar vermiş olan belediye meclisinin feshi» Bakanlar Kurulunun 29 Ocak 1951 tarihli toplantısında, kararlaştırılır.

Bu olayın üzerinde durulması ve tartışılması gereken yönleri bizce şu noktalarda toplanmaktadır :

1. Bakanlar Kurulunun, muhtar belediyelerin evvelce asdıkları resimleri dahi indirtmeğe kadar giden böyle bir kararı alması ne dereceye kadar doğrudur, bunun kanunî mesnedi nedir?
2. Belediye başkanı, hakkında henüz tahkikat yapıp lüzumu tahkikat sırasında anlaşılmadan işten el çektirilebilir mi? İşten el çektirilen bir belediye başkanı yerine Vekil tâyini, asıl belediye başkanını seçmeğe yetkili organlarca değil de Bakanlığın emriyle yapılabilir mi?
3. Başkanlığın tasdiki için kanunî süre dolmadan bir tahkikat münasebetiyle belediye başkanının işten el çektirilmesi, başkanlığının reddedildiği süresi içinde açıkca bildirilmemesi karşısında başkanlığın zımnen tasdik olunduğu anlaşılmaz mı? Bununla ilgili olarak, memuriyeti henüz tasdik edilmemiş olan bir kimsenin işten elçektirilmesi bahis konusu olabilir mi?

4. Belediye Başkanlarının seçimine dair mahallî idarenin seçimle işbaşına gelmiş organınca verilmiş kararın siyasî organlarca tasdiki uygun mudur? Tasdik işleminin idarî kaza mercilerine bırakılması, Anayasamızın, ruhuna daha uygun olmaz mı?

5. Aldığı bir kararın siyasî bir organ olan Bakanlar Kurulunca siyasî mahiyette görülerek kararı alan meclisin feshi, mahallî idare muhtariyetine aykırı değil midir? Bu yetkiyi bahşeden Belediye Kanununun 53. maddesi, yeni Anayasamızın «Mahallî idarelerin seçilmiş organlarının organlık sıfatını kazanma ve kaybetmeleri konusundaki denetim ancak yargı yoluyla olur» şeklindeki hükmüyle nasıl bağdaşabilir?

Bu ve benzeri konularda, eser çeşitli belge ve görüşleri ihtiva etmektedir.

Eser, olayın gelişmesini kronolojik sırayla hikâye etmektedir. Yine aynı sıraya bağlı kalmakla beraber, olayın siyasî, özellikle hukukî safha ve yönleri ayrı ayrı ele alınarak tahlile tâbi tutulabilirdi. Maamafih, bu tertip şekliyle de eser, bir örnek olayın bütün belgelerini ihtiva ettiğinden idare hukukçularına ve âmme idarecilerine yararlı bir malzeme teşkil etme mahiyetini kaybetmemektedir.

Demokrasi tarihimiz açısından da ilgi çekici bir belge teşkil eden bu eseri, mahallî idareler konusuyla ilgilenenlere önrek-olay çalışmaları için tavsiyeye değer buluyoruz.

Dr. Cevat GERAY